

ГОСПОДАРСТВА НАСЕЛЕННЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСТВА

Яворська Тетяна Іванівна

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ

У науковій літературі сьогодні відсутні чіткі критерії та поняття, які би визначали сутність господарств населення. За статистикою у нас існують господарства населення, які належать до категорії домогосподарств і вирізняються серед них тим, що тією чи іншою мірою займаються виробництвом сільськогосподарської продукції переважно для задоволення власних потреб. Зокрема, у статистичному щорічнику «Сільське господарство України за 2009 рік» стверджується: «Господарства населення – домогосподарства, що здійснюють сільськогосподарську діяльність як з метою самозабезпечення продуктами харчування, так і з метою виробництва товарної сільськогосподарської продукції. До цієї категорії виробників віднесені також фізичні особи-підприємці, які провадять свою діяльність у галузі сільського господарства»[2].

Період здійснення реформування та переходу до ринкових відносин мав безпосередній вплив на зміцнення індивідуального сектора та розширення ролі господарств населення у продовольчому забезпеченні країни. Сучасна статистика дозволяє оцінити динаміку розвитку даної форми господарювання і виділити наступні тенденції:

1. За 90-ті роки в Україні площа сільськогосподарських угідь, відведених населенню, збільшилася в 3,9 рази, а ріллі – майже в 3,8 рази. За період з 1990 до 2009 роки збільшилася площа сільськогосподарських угідь господарств населення - із 2476,4 тис. га до 4891,3 тис. га (на 97,5%) і відповідно розширився їх економічний потенціал.

2. За період 2000 – 2009 років виробництво валової продукції (у

порівнянних цінах 2005 р.) в господарствах населення збільшилося з 51411,4 млн. грн. до 56312,2 млн. грн.(на 9,1%), у тому числі продукції рослинництва – на 7293,3 млн. грн. (на 28,3 %), продукції тваринництва зменшилося на 2392,5 млн. грн. (на 9,3 %). Водночас у сільськогосподарських підприємствах обсяги валової продукції збільшилися на 19302,4 млн. грн. (на 72,9%). Порівняння показників виробництва валової продукції і інших показників виробничої діяльності 2000-2009 рр. із показниками 1990 р., на наш погляд, можливе, але не досить коректне.

3. При незначному загальному збільшенні виробництва валової продукції в господарствах населення, питома вага її в загальному обсязі виробництва в усіх категоріях господарств зменшилася. Так, у 2009 р. вона складала 55,2 %, у тому числі продукції рослинництва – 53,7 %, продукції тваринництва – 57,4% , а у 2000 р. відповідно – 66,0 %, 59,1 %, 74,8 %.

4. Збільшення землекористування в господарствах населення частково вплинуло на обсяги виробництва конкретних видів сільськогосподарської продукції. За аналізований період вектор виробництва сільськогосподарської продукції змістився в сторону рослинництва. Найбільш суттєво збільшилося виробництво зерна (у 2,3 рази) та соняшнику (у 2,7 рази). Виробництво овочів у 2009 році порівняно із 2000 роком підвищилося на 49,3%.

5. До 2000 року важливе місце у виробництві сільськогосподарської продукції займало тваринництво. Сучасні тенденції показують зменшення питомої ваги господарств населення у виробництві м'яса (на 27,6 %) та яєць (на 24,4 %). Водночас питома вага у загальному виробництві молока у 2009 р. становила 80,7 % проти 71,0 % у 2000 році. На 56,6 % збільшилося виробництво вовни, на 47,8 % виробництво меду та відповідно підвищилася їх питома вага у загальному виробництві продукції.

6. Зміна структури посівних площ з подальшим розширенням частки товарних культур. Якщо в 1990 р. 48,9% землі в господарствах населення країни були зайняті під картоплею, близько 5,0 – під зерновими та 1,3% – під овочевими культурами, то в 2009 р. частка картоплі в посівній площі становила

вже 15,5%, а зернових і овочевих зроста відповідно до 50,4 і 4,1%. На цукрові буряки і соняшник нині припадає 13,2 % у структурі посівних площ

Можна зробити висновок, що господарства населення, незважаючи на нестабільність їх розвитку, продовжують займати вагомe місце у виробництві сільськогосподарської продукції в країні і відповідно істотно впливати на формування її пропозиції на ринку. Більше того значна частина господарств населення, яка приєднала до своєї ділянки земельні паї за своєю природою схожа на фермерські господарства.

Для прикладу розглянемо досвід діяльності господарства населення із с. Запоріжжя Веселівського району Запорізької області, яке зареєстроване у районній державній адміністрації 24 травня 2007 року як фізична особа - підприємець на дружину Коваль І.І. Визначено види економічної діяльності за кодами відповідно КВЕД, якими має право займатися зареєстрована фізична особа-підприємець: 01 110 – вирощування зернових та технічних культур та 01 120 – овочівництво, декоративне садівництво та продукція вирощування розсадників. Кількість членів сім'ї домогосподарства нараховує 6 чоловік, в тому числі працездатних 4 чоловіки. Господарство обробляє 83 га ріллі, з яких 25 га це площа за рахунок виділених земельних паїв членів господарства, а решта 58 га землі є орендованою. У власності є трактор, два вантажних автомобілі, легковий автомобіль, велосипед та мотоблок. У 2010 році господарство займалося вирощуванням пшениці (15 га), ячменю (19 га), соняшнику (37 га), овочів (12 га) та на 0,2 га – динь і кавунів.

Основну роботу, особливо механізовану, члени домогосподарства виконують власними силами. У піковий період для виконання кінно – ручних робіт було залучено 17 найманих працівників. За результатами 2010 року всі витрати господарства разом із орендною платою, земельним податком та іншими податками і зборами склали 316230 грн. Від реалізації продукції було одержано 395280 грн. а, отже чистий прибуток склав 79050 грн. Всі підрахунки здійснено самим членом домогосподарства самостійно на основі рекомендованих нами форм, які не мають офіційного характеру.

Наведений приклад діяльності господарства населення показує, що воно досягло розмірів невеликого фермерського господарства і стало реальним резервом розширення фермерства. При цьому господар не бачить переваг переходу домогосподарства у статус фермерського господарства. Це зрозуміло: при зміні правового статусу виникає необхідність ведення бухгалтерської звітності, оформлення обов'язкової статистичної звітності, що несе за собою певну відповідальність і великі витрати часу та коштів. А право на одержання державної допомоги фізичні особи-підприємці нині мають таке ж, як сільськогосподарські підприємства, до яких відносяться і фермерські господарства.

Зокрема Постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2011 року № 246 «Порядок нарахування податку на додану вартість, що сплачується до державного бюджету переробними підприємствами за реалізовані ними молоко, молочну сировину та молочні продукти, м'ясо і м'ясопродукти, іншу продукцію переробки тварин, закуплених у живій вазі, а також виплати і використання коштів, що надійшли від його сплати» право на одержання бюджетних дотацій мають сільськогосподарські підприємства та фізичні особи – виробники молока, які зареєструвалися у податкових органах фізичною особою – підприємцем [1].

Господарства населення займають вагомий нішу у виробництві і реалізації продукції. За розмірами земельних ділянок частина із них давно вже не відповідає статусу дрібного селянського господарства, яке раніше називалося підсобним. Водночас відсутність єдиного підходу до реєстрації господарств населення підприємницького характеру викривляє статистичні дані і применшує роль фермерського господарювання на селі. Для трансформування ефективно діючих у сільській місцевості фізичних осіб-підприємців та інших господарств населення товарного спрямування у фермерські господарства держава повинна створити належні умови через механізм податкових пільг, кредитування, соціального забезпечення тощо.

Література

1. Порядок нарахування податку на додану вартість, що сплачується до державного бюджету переробними підприємствами за реалізовані ними молоко, молочну сировину та молочні продукти, м'ясо і м'ясопродукти, іншу продукцію переробки тварин, закуплених у живій вазі [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2011 року № 246. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=246-2011-%EF>
2. Сільське господарство України: статистичний збірник за 2009 рік / за ред. Ю.М.Остапчука – К.:Держкомстат України, 2010. – 375 с.